

Տարեկան գինը 10 բուլբուլ է, կես տարվանը 6 բուլբուլ է, մասնավոր համաձայնագրերով 5 կողմնակի:

Գեղարքունիքի գրականության համաձայնագրի մեջ:

Մեր հասցեն. Тифлисе, редакция «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տեղի է գտնվում № 253.

ՄԵԼԻ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԵՂԱՐԱՅԻՆ ԹՈՒՆԻՍԻ

Պատկերազարդումը բաց է տրվում 10—2 ժամ (բացի կերպարից և տոն օրերից):

Ցայտարարությունները ընդունվում են ամեն լիցիտով:

Ցայտարարությունների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպեկ.
Տեղի է գտնվում № 253.

ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Վերջին տեղեկություններ. Պետք է տալ նախնական աղետալուծություններ. — ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՄԵՐԻՆ. Ընթերցողի օրագիրը. Նամակ Գանձակից. Նամակներ Խմբագրության. Ներքին լուրեր. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՄԵՐԻՆ. Սովորական. — ՀԵՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԵՂԱՐԱՅԻՆ ԹՈՒՆԻՍԻ:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՄԵՐԻՆԻ ԴՆԵՐ

Մեծ գոհանալիությամբ մենք արձանագրում ենք, որ Գանձակի նախնական, ուրկան մեծ թվով թե հայերի և թե թուրքերի և մշտական շփոթանքների են ունենում այդ երկու տարրերի մեջ, վերջին այժմ ազատ է մնացել այն դժբաղդ տեսարաններից, որոնք այնպիսի սարսափելի սև էջեր բաց արին Բագուի և Արաքսի առաջանի ազդեցության կեանքի մեջ:

Վերջին ժամանակներս սակայն մեզ լուրեր են հասնում, որ իբր թե Գուշու շրջանում նկատելի են յուզումների նշաններ և այդտեղ անհրաժեշտություն է զգացվում խաղաղարար յորդոսների ազդեցության կեանքի անձերի կողմից:

Անկասկած, մեզինք իւրաքանչիւրը տարածված է կարծել, որ յայտնված են թաղաքային կեանքում սխալ են կամ չափազանցած: Եւ մենք շատ ուրախ կը լինենք, որ իրականություն միայն միտնալով լինի և ոչ մի բարդություն առաջ չը գալ կեանքի մեջ: Բայց քանի որ կասկածներ կան, անհրաժեշտ է առանձին ուղարկություններ վերաբերվել այն բանին, թե ովքեր են սուտ լուրեր տարածողները և դրդառդները, որոնք ձգտում են պղտորել մտքերը և դժբաղդությունների նոր տեսարաններ բանալ մեր երկրում:

Հայերը չեն ցանկանում խառնակություններ առաջ բերել: Այդ մեզ համար բոլորովին պարզ է: Մի և նոյնը չէ ցանկանում թուրքերի բանվածք մասը, որը կարողացել է միայն այժմ որոշ հեղինակություններ զարկել այն բացասական տարրերը, որոնք դուրս է եկել լինելից և առանձին ազդեցությունների և ընդհանրությունների ստոր նպատակներ հասնելու համար:

Բաւական չէ, որ որոշ չըմանի մարդիկ բարեխիղճ վերաբերվեն իրանց հարևան ազգություններին և իրանք չը մասնակցեն այն ընդհանրություններին, որոնք ծագում են կեանքի մեջ, այլ անհրաժեշտ է և կարևոր, որ այդ մարդիկ հետամուտ լինեն թե ինչ է կատարվում իրականություն մութ խորքերում և լոյս աշխարհի հանդէս այն բոլոր դաւադիր ստոր անձնաբանություններին, որոնք չեն քաշվում ոչ մի բանից սոսկալի և զաղիւր ընդհանրություններ և արիւնհեղություններ առաջ բերելու կեանքի մեջ:

Բագուի, Երևանի և Նախիջևանի դեպքերը չափազանց դառն դաս դարձան մեր երկրի ազդեցականության համար, որ այժմ չը գիտեն թե ինչ միջոցներով մոռացնել տալ և չքացնել այն խորթությունները և անվստահություններ, որոնք առաջացել են իրականություն մեջ: Մի անգամ արած մեծ սխալը շուտով չէ ուղղվում, շուտով չէ դարմանում վերքերը: Եղջ տուէք նոր սխալները և նոր վերքերը: Հետևանքը շատ է ծանր և ճշդոր:

(Հետադրում)

Նախիջևան, յունիսի 5-ին.

Այդպիսի թմբուլը, որի վրա յարձակվել էին մայիսի 15-ին: Գիւղի մի մասը, 41 տուն, բոլորովին կողոպտված և քաղաքային է արված. մի քանի տներ այրվել են. զանազան տեղերում երևում են

արեան հետքեր: Սպանված են 20 հոգի. նոր կողոպտուի առաջը առան քաղաքից դնացած մի քանի զինաւորված կողակներ: Գիւղի աւերված մասը մինչև այժմ գատարկ է, ժողովրդի տրամադրությունը ամբողջ ժամանակի ընթացքում յուզված է. բաւական արտերը և բոժոժի այգիները փչացել են, որովհետև ժամանակին չեն ջրվել և խնամվել: Խաղողի որթերը դեռ ևս պահպանվել են: Գիւղացիների կարծիքով խաղաղության վերականգնումն անհնարին է, մինչև որ իրանց բոլորովին չը բաժանեն մահմեդականներից: Շատերը գնում են Երևանի նահանգի միւս մասերը:

Սիմակովիչ

Երևանի մեր թղթակից Ա.—Դ. գրում է մեզ հետևեալը.

Մենք պարզապես վերադառնալով Նախիջևանից, Լուսաւորիչ եկեղեցում մի քանի խօսեց, նկարագրելով Նախիջևանի և նրա շրջակայ հայ ժողովրդի դառը կացությունը և նրա կարիքը անհնաճին անգամ անարժէք իրերի մեջ, յորդոսներով օգնություն գալ ու ինչու կարող է: Եւ նա Լուսաւորիչ եկեղեցին մի շաբթից աւելի է դարձել և հագուստեղէնի, տան կահ-կարասիների, երկրագործական գործիքների, անկողինների, փովածքների, չիթ ու կտորների, առօրեայ գործածական իրերի ու մթերքների բազմաթիւ և բազմաթիւ առաքելանքների մի վիթխարի բանաւարան: Բերում է հարուստը, բերում է աղքատը. եկեղեցում այդ իրերը կարգի բերելու և կապկպելու համար սրբազան պարտք են համարում ամենքը և մեծը և փոքրը և տիրուհին և աղաւթին: Եկեղեցիի կարծէք դառել է մի սրբատեղի որ բազմաթիւ ուխտաւորներով: Այս բոլորը տեսնելով դուք էլ զգացվում, դուք էլ արտասովում էք և ակամայից մտածում. միթէ հայը երկու շնորհ միայն զարգացել է իր մեջ—կողոպտվելու և ազալ այդ կողոպտուի տեղը լցնելու իւր այնքանի միջոցներով: Այս ինչ պատիւ ընդունակութիւն: Այո, միանգամայն պատիւ ընդունակութիւն: Հայը դարձել է ընթացքում չը մտածեց ինքնապաշտպանութեան մասին, նա չիւրազորեց նուիրաբերութիւնը պաշտպանութեան միջոցների համար, նա տուեց իր դրամը ֆաւորիստին, սովից չը մեռնելու համար, բայց երբէք չը մտածեց թալանի առաջը առնել:

Շարունի և Նախիջևանի գաւառներում, թալանի ու կողոպտուի այդ վայրերում, արդէն նկատելի են հիւանդութեան տեսակները, որ առաջ է բերել բժշկի և դեղերի կարիք: Մասին դրա հետ միապին ծագել է մի կարևոր հարց, արդեօք այդ նկատվող հիւանդութիւնները միմիայն բժշկի ու դեղերի կարիք ունեն, թէ աւելի մի այլ կարևոր բան:

Այդ կողմերում եղող բժիշկները պընդում են, որ երկրիւրայի տարափոխելի հիւանդութիւնները առ այժմ գոյութիւն չունեն և որ մինչև այժմ նկատված հիւանդութիւնները ստամոքսային են, առաջ եկած բացասական միջոցի պակասութիւնից: Ժողովուրդը ենթադրելով յարձակութիւններ, տեղափոխման մի կողմից կընդունան արտաքին ու սոսկալ յուզումներ, միւս կողմից քաղց ու սնունդի պակասութիւն, ուժաւորւած կազմը տրամադրվել է հիւանդանալու, հետեւապէս սնունդի պակասութիւնից առաջ եկած ստամոքսային հիւանդութեան որպէս դարման, նախապէս առնուելու, հաց և աղալ դեղ ու բժշկութիւն: Ուրեմն ինչ է հարկաւոր. ամենից առաջ հաց, ալիւր: Խանութներում խմելած 5—6 հազար ժողովուրդը ստանում էր մի մի ֆունտ

ալիւր իւրաքանչիւրի համար առանց միւս տեսակի մթերքների: Հազիւ թէ դրանից աւելի բան ստանալու բաղդն ունենար Նախիջևանի գաւառի թալան-թալան-թալանի հայր: Հասկանալի է միանգամայն, որ այդպիսի վիճակում ապրող ժողովուրդը ամենից շատ սնունդի կարիք պիտի ունենար: Բայց որտեղից գտնել սնունդի շուտափոխ օգնութիւն: Հանգանակութիւն, գանազան տեղերում, թող շարունակվի, մենք հակառակ չենք դրան, առանց այն էլ կարիքը մեծ է, մի ծով, մի անհուն ծով: Բայց շուտափոխ օգնութիւն է հարկաւոր: Արդեօք աւելի նպատակաւոր մար չէր, քան 20,000 բուլբուլ, որը գաղթականներին բաժանելու համար փոխաբայի կարգադրութեամբ փոխադրվեց Երևանի նահանգապետին, եթէ ոչ բոլորը, գոնէ կէս մասը յատկացնվել Շարունի և Նախիջևանի թալանվածներին ալիւր և այլ կենսական մթերքներ հայթայթելու համար: Այն ձևի գործադրութիւն, որ կարգադրված է այդ 20,000 բուլբուլ նկատմամբ, այդ մի և նոյն է անգործութեան դատապարտել այդ գումարը, այն էլ այս օրինակ բացառիկ կարիքի օրերում, այդ մի և նոյն է Նախիջևանի մեջ թողնել նրան: Որովհետև հազիւ թէ կոտորածների և թալանի շրջաններում մեծ թվով թուրքահայ գաղթականներ կողոպտուի ենթադրված լինեն: Կարող են լինել, բայց մի քանի հատ, մինչևեւ ուսումնասիրել մի մասսա, կարող մի կտոր հացի, այժմ պարկում է իր դիւղի, տան այրվածքների և փրկվածքների մեջ: Այդ գումարը տուել է նոյն հայ ժողովուրդը, որի մի մասը ենթարկվել է ալիւր ծանր գրկանքների, որին յատկացնելով այդ գումարը, ոչ թէ հակառակ այլ շատ ուղիղ և տրամաբանական գործադրութիւն կը տրվի: Ահա այս որոշումը անհրաժեշտ է շտապեցնել: Իհարկէ այսպիսի կողմնակի նպատակներով տասնեակ հազարաւոր ժողովուրդների կողմէն չի լցվել, այլ հարկաւոր է կողմնակից պահանջել թալանողներից, կողոպտողներից. այս է ապագայ նման դէպքերը զսպող միջոցը:

ՊԵՏԻ ԵՍԱՆՆԱԿԱՆ ԵՄԵՐՈՒՄԻ ԱՂԵՏԱՌՈՐՆԵՐԻՆ

Հայ հասարակութեան յայտնի է արդէն, որ Կոնկաւիսի այժմեան Փոխարքայ Կոմս Վորոնցով-Դաշկով աղաքաւորութեամբ լուծեց մի հարց, որ վաղուց յուզում էր հայ հասարակութեան միւրքը. այդ հարցը՝ Թուրքիայից փախած հայ գաղթականների օգտին հաւաքած ֆաւորիզմը: Գոյաբար անգործադրութիւն էր, որ ֆուտ էր կառավարչապետի դիւանատան մեջ: Փոխարքան այդ հարցը լուծեց նրանով, որ 28,000 բուլբուլ գումարից 20,000 բուլբուլ հրամայեց ուղարկել Երևանի պ. նահանգապետին, իսկ 8000 բ. յանձնել Թիֆլիսի հայոց բարեգործական ընկերութեան, որպէս զի այդ գումարներից նպատակը տրվին Նախիջևանի աղաքի ժամանակ ֆաւորիզմի թուրքահայ գաղթականներին: Փոխարքան, կանգնելով դուռ օրինական և արդարութեան հողի վրա, այլապէս էլ չէր կարող լուծել այդ հարցը, քանի որ նուիրաւորները տուել էին իրանց նուէրները յոգում Թուրքիայից փախած հայ գաղթականներին:

Սակայն այժմ չը կան այնպիսի թուրքահայ գաղթականներ, որոնք, նախ, ֆաւորիզմ լինելու Երևանի նահանգում տեղի ունեցած կոտորածների ժամանակ, և երկրորդ, առ հասարակ, օգնութեան կարօտ լինելու, կամ յամենայն դէպս, այդպիսիների թիւը շատ աննշան է: Այդ պատճառով հարց է ծագում, քանի որ այդ գումարները նուիրող հայ ժողովուրդն է, արդեօք աւելի նպատակաւոր մար չէր լինի գործադրել նրանց ի նպաստ Նախիջևանի աղաքի ժամանակ ֆաւորիզմ հայ ընտանիքների:

Մենք պարզապես Տէր-Մովսէսեան Կոնկաւիսի Փոխարքայ Կոմս Վորոնցով-Դաշկովի նրան շնորհած ունկնդրութեան ժամանակ, շտապեցով այդ հարցը, բաղաւոր էր եղել լսելու նորին Պայծառափայլութեան կարծիքը, թէ ինքը, Փոխարքան, իր կողմից հնարաւոր է գտնում, որ այդ 28,000 բուլբուլ գործադրվի յոգում հայ ֆաւորիզմների Երևանի նահանգում, եթէ միայն նուիրաւոր հայ հասարակութեան կողմից որ և է գործութիւն չի լինի:

Մենք անպայման համոզված ենք, որ հայ նուիրաւորները իրանց լիակատար յօժարութիւնը և համաձայնութիւնը կը յայտնեն, որ իրանց նուէրները, որոնք այժմ չեն կարող գործադրվի յոգում Թուրքիայից եկած հայ գաղթականների, գործադրվին յոգում նախիջևանի աղաքի ժամանակ ֆաւորիզմ հայրերի ծանկալի էր, որ նուիրաւորները շտապէին օր առաջ մասնակի էջերում յայտնել իրանց յօժարութիւնը այդ մասին:

Հ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՄԵՐԻՆԻՆ

ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ՕՐԱՅԻՐԸ

XXVIII

Թշնամիները կողմից ճակատագրերը մեզ հայերիս, չէ զրկելու Բայց նրա այդ առատ «բարեհաճութիւնը» դէպի մեզ այնքան դաժան չէր լինի, եթէ մենք զրկված չը լինէինք գոնէ մի բախտից.— Թշնամի շատ ունենք, շատ թշնամիներ ունենանք, բայց գոնէ բացարձակ, անկեղծ, համոզված, ճակատը բաց թշնամիներ. Հաւատացէք, մեր ցաւը շատ թեթեւ կը լինէր, եթէ ճակատագիրը այդ տեսակ թշնամիներ տար մեզ:

Բայց դիմակով ծածկված, զգուշիկ կեղծաւորութեան շարքում թշնամիներ են կանգնած մեր առջև: Ահա ինչն է մեր վեճակի մեջ ամենատարագիւրջանը...

Եւ որքան ծանր է ամեն անգամ կանչել այդ կեղծաւորներին. «Հանեցէք դիմակներդ, պարոններ, հաւատացէք որ առանց դիմակի, բաց երեսով դուք աւելի յարգելի կը լինէք մեզ համար քան անյատակ թշնամութեամբ, քան փաթեկեղեկաւ անգուշակ զրամիս հագած, ժպտացող շրթունքներով, որոնց վրա յուղայական համարյոք է խաղում»:

Պ. Բօրիս Էսաձէն, «Кавказский Край» լրագրի խմբագիր, իրան շատ վերաւորված է համարում: «Մշակը» մի փոքրիկ նկատողութիւն էր տալի այդ լրագրի մասին, գուշակելով թէ նա կը լինի հայակերութեան մի նոր օրգան:

Պ. Էսաձէն սատակ ներգացել է: Ինչպէս կարելի է, առում է նա, մենք երբեք հայերի թշնամի չենք եղել, մենք հայերի բարեկամներ ենք, մենք նրանց ամեն բարեկամներ ենք ցանկանում:

Սոխակի երգ, բայց նրան մի փոքրիկ անալիզի պէտք է ենթարկել: Պ. Էսաձէն հայերի լաւ բարեկամն է, բայց ինչ պայմաններով:— Հայերը շատ են Թիֆլիսի Գումարում, նրանք պիտի իրանց տեղերի մի մասը մատուցանեն վրացիներին, թուրքերին և միւս ազգութիւններին: Հայերը պարտաւոր են իրանց խնդրաւորներ, իրանց մտածումներին մէջ անգամ չը թոյլ տալ այնպիսի բառեր, որոնք կարող են կասկած գործեցնել վրացիների մէջ թէ հայերը ուզում են վրացական բարօրութիւն խղել: Օրինակ, եթէ հայերը ուզում, հպատակութիւն ընդունած թուրքահայ գաղթականների համար խնդրեն հողեր Անդրկովկասում, պ. Էսաձէն այդ բանը երբեք չի ներք, որովհետև Անդրկովկաս նրա համար նշանակում է Վրաստան: Եւ վերջապէս պ. Էսաձէն այնքան առատաստիւր է, որ ասում է հայերին. «Գնացէք, հեղեկեցէ հողը սրբազան Արարատի ստորոտներում»: Այս հրաւերը ուղղված է, իհարկէ, այն հայերին, որոնք ապրում են Թիֆլիսում և առհասարակ Վրաստանում:

Տեսնում էք, ընթերցող, պ. Էսաձէն շատ

լաւ մարդ է, շատ լաւ էլ բարեկամ: Բաւական է որ դուք կատարէք նրա ցանկութիւնները, նրա պահանջները և այն ժամանակ դուք նրա համար ամենալաւ մարդը կը դառնա:

Ճիշտ այդպիսի մի փառաւոր բարեկամ է և Ահմէդ բէկ Աղանովը: Նա էլ հայր բարեկամ է: Եթէ տեսնէք: Նա կուրծք է ծծում, նա օձիք է պատում, գլխին մոխիր է ցանում որպէս զի համոզէ հայերին թէ ինքը հայերի ամենաթունը բարեկամն է: Բայց մի և նոյն ժամանակ նա ասում է, եթէ հայերը թուրքերին առջը ընկնեն, տեղ տային նրանց դուռը, ինչ որ ասում եք: Կրտսերները: Կրտսերները, այն ժամանակ թուրքերը չէին կոտորէ հայերին:

Բարեկամներ էք ուզում, — ասացէք: Ձեզ կը սիրեն, ձեզ կը փաշտային: Ես ասեցի որ Աղանովը, միայն շնորհ արէք նրանց կամքին երթալով, կատարեցէք նրանց ցանկութիւնները մէկիկ մէկիկ: Մերկացէք, ինչ ունէք՝ տուէք այդ պարոններին, մի մտածէք ձեր մասին, մտածեցէք միայն նրանց մասին, — և դուք թշնամիներ չէք ունենայ:

Ահա ինչ է ասում կուրծք ծծող, կոկորդ պատուող «բարեկամութիւնը»:

Պ. Էսաձէն հաւատացնում է թէ ինքը հայերի թշնամին չէ: Հաւատացէք, նրա գործերն էլ մի և նոյնն են ապացուցանում: Ահա նա իր լրագիրը ցնում է ամենամահաւոր բամբակաբերդի հայերի դէմ մի այնպիսի ժամանակ, երբ ամբողջ հայ ազգը թաղված է սուգի մէջ, երբ հայ ժողովուրդը նստած է մոխիրների վրա և չը գիտէ թէ ինչպէս պիտի պահէ իր գլուխը: Ահա նա յարձակւում է պ. Մ. Թարգմանչեանի վրա այն պատճառով, որ սա քաջութիւն է ունեցել հեռագրիներով իմաց տալ մայրաքաղաքի լրագիրներին թէ ինչպէս են կատարվում մեր դժբախտ երկրի անկեանքները:

Ինչպէս չը հաւատանք, որ պ. Էսաձէն հայերի թշնամին չէ:

Նա ասում է, ճիշտ է, ես գիտում եմ հայերի մասին վատ բաներ էլ, բայց դա ընդհանրապէս իրաւունքն է, որ ունի ամեն մի հրապարակաբան:

Հաւատացէք և այս բանին: Պ. Էսաձէն Վէլիկոյի մօտիկ բարեկամն է, իսկ Վէլիկոյն էլ մի և նոյնն էր ասում: Տարաբախտաբար, բառերը այլ ևս չեն կարողանում ծածկել մարդկանց հոգին, և իսկական պատկերը միշտ ճանաչվում է, վերջի վերջոյ մերկացվում, ինչպէս, օրինակ, վրացիները վերջը ճանաչեցին թէ ինչ տեսակ բարեկամ էր Վէլիկոյն...

Բառերի տակ ծածկվելու, գլուխ կոծիներով դիմակաւորվելու համար էլ շնորք է հարկաւոր: Պ, Էսաձէն, բարեբախտաբար, այդ շնորքից էլ զրկված է:

Երեւակայեցէք, ընթերցող, պ. Էսաձէն, վրաց շովինիստներն մի ներկայացուցիչը, վրացական բուրժուական շինարարական հաւատարմաւորը, առանց այլ ևս այլու թանկաւոր յանգագործում է հայ բանուոր դասակարգը, իսկ ինքը, պ. Էսաձէն, դրա համար էլ յարձակվում է հայ բուրժուականի վրա: Եւ այդպէս ասողը, մի սուտաբան, մի մարդ է, որ երկնքից սպասում է այնպիսի ատաղձներ, որ թիֆլիսից կարողանար ուտել ողջացնել Սև ծովի ափերում նստած հայ ծխախոտագործ մշակներին: Բաւական չափով կօմիկութիւն կայ վրաց նացիօնալիստութեան մէջ, — այս մէկը ուրանալ չէ կարելի:

Նոյն այս կօմիկական քարասրտութիւնն է պատճառ, որ պ. Էսաձէն անագին յօդուածներ է տպում «Մշակի» դէմ և յատկապէս ինձ վրա էլ շատ էր յարձակվել իր լրագրի մէջ:

Դա, ի հարկէ, նրա իրաւունքն է, բայց դժբախտութիւնն այն է, որ այդ պօլէմիկական շինարարութիւնը մէջ չը կայ բովանդակութիւն, չը գիտէր, թէ ինչ են ուզում ասել և ինչ ասելով: Ես ինքս էլ, երթալով լինելով պ. Էսաձէնի յարձակումներին, չը կարողացայ հասկանալ, թէ ինչ է ուզում պարոնը ինձանից. միայն մի բան պարզ էր, այն է, որ պ. Էսաձէն սաստիկ բարկացած է ինձ վրա, այնքան սաստիկ, որ փոխանակ կարողանալու մարդկային լեզուով խօսելու՝ միայն ծածկուածութիւններ է գործում, միայն գալարվում է և յաճախ էլ լիզում է ցոյց տալիս:

Նրդ տեսակ ձևերին ես սովոր չեմ, ուստի և ներողութիւն եմ խնդրում պ. Էսաձէնից, որ չեմ պատասխանում նրա ծածկուածութիւններին:

Բայց թէ ես, թէ «Մշակը» մասնաւոր երկույթներ ենք: Դիտարկենք այն է, որ պ. Էսա-

ձէն երգում է, թէ ինքը հայերի թշնամին չէ: Հանցեցէք, դէն ձգեցէք ձեր դիմակները. քաջութիւն ունեցէք գոնէ բաց երեսով, առանց խաբարիկ շարժումների խօսելու: Ահա ինչ ենք ասում մենք...

Լ.

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻ ԳԱՒԱՌԻԾ

Բանանց գիւղ, յուլիսի 2-ին
Յունիսի 25-ին, ցերեկվայ ժամի 12-ին, մեր գիւղի շրջակայ անտառում «Միկեց» անուն կոտորակներով մօտ տեղի ունեցաւ մի քաղաքի եղբայրագործութիւն, անմիտ, անհասկանալի ըստ իր էութեան ու սոսկալի իր հեռանկարներով: Այդ օրը Գանձակից Բանանց էր գալիս ամառն այստեղ անցկացնելու համար ոսկանապատի Զինա-բէկ Մէլիք-Շահնազարեանցի (Գանձակի նախկին ոստիկանապետի, այժմ հանգուցեալ) ընտանիքը. կարգում նստած են լինում Մէլիք-Շահնազարեանցի կինը, դուստրը ու միակ արու դուստրը, պատանի Ալեքսանդրը. բացի նրանցից լինում են կուրծքը նրանց ուղիցով մի բանանցեցի, կառապանի որդին ու կառապանը: Յանկարծ, վերոյիշեալ աղբիւրից մի քանի քայլ հեռու, անտառի խորքում թնդում են հրացաններ, ու իսկոյն և եթ կառապան Սահաւորը եղբայրագործութեան շնորհից մայր է ընկնում, իսկ կուրծքը նստածներից ծանր վիրաւորվում է ուղից պատանի Ալեքսանդրը. միւսները չեն ֆնսսվում. ուղեկցող գիւղացին, վերագրելով հրացանագործութիւնը իր անհասկանալի թշնամիներին, նստում է իրան անտառը, փախչում, ազատվում այդպիսով, ամառաբար թողնելով անպաշտպան կանանց ու վիրաւորներին եղբայրագործութեան վայրում: Հրացանագործութիւնը իսկոյն դադարում է, չարագործները անտառից չեն դուրս գալիս, հեռանում, անհետանում են: Գիւղից իսկոյն մի ստուար խումբ հասաւ դէպքի տեղը, գիւղը բերեց անտառին, սպանվածին ու նրանց ընկնող անձանց:

Սոսկալի դէպքը սկզբում յուզմունք, իրաւանցում առաջ բերեց մեր ու շրջակայ գիւղերում. բոլորն էլ կարծում էին, որ դրանով սկսվում է դժոխային դէպքերի, այն դէպքերի շարքը, որոնք տակն ու վրա են արել մեր հարկան նահանգը ու որոնցից ամեն կերպ խուսափում են մեր կողմերի հայ ու թուրք լուրջ, խելացի տարրերը. բայց յուզմունքը շուտով դադարեց, երբ պարզվեց որոշ չափով, որ տեղի ունեցած յանցանքը գործել են Մէլիք-Շահնազարեանցի ընտանիքին ուղեկցող կառապանը անձնական թշնամիները, որոնք հայեր են, ոչ բանանցեցի, ու ասա մի քանի տարի է, ինչ հեռավորում են լինում նրան, բանանցեցի այժման թիւնիին, սպանելու համար: Չարագործները, օր առաջ իմանալով որ թիւնիին ուղեկցելու է Մէլիք-Շահնազարեանցի ընտանիքին, նրան սպանելու նպատակով դարան են մտնում «Միկեց» աղբիւրի մօտ, կրակում կառքի վրա, բայց գնդակահար ասում ոչ թէ իրանց այնպեանին, այլ բոլորովին անմեղ մարդկանց: Հարեան Բարաշուր հայաբնակ գիւղից երկու կասկածելի անձ, այժմանք թիւնիի թշնամիները, բռնված են արդէն. թէ ինչքան նրանք յանցաւոր են այդ գործում, նրանք են արդեօք իսկական յանցաւորները, պարզաբանված չէ դեռ վերջնականապէս: Սկզբի յուզմունքը տեղի տուեց զայրոյթի, երբ իմացվեց՝ թէ ովքեր կարող են լինել չարագործները: Եթէ դատարանական իշխանութիւններին չալովի պատժել նրանց օրինաւոր միջոցներով, այն ժամանակ տեղական ազգաբնակչութիւնը ինքը կը գտնէ ու կը դատէ նրանց, կեթարկէ ամենախիստ պատժի, քանի որ անչափ ծանր, նողկալի է նրանց յանցանքը ու անչափ մեծ է ժողովրդի, դայրոյթն ու կսկիծը:

Վիրաւոր պատանի Ալեքսանդրը, չը նայած բոլոր ձեռք առած միջոցներին, էր մօր, քրոջ ու գիւղացիներին սրտազին խնամքին, հազիւ երեք օր ապրեց. վաղձանվեց յունիսի 28-ին: Հանգուցեալ Ալեքսանդր Մէլիք-Շահնազարեանցը աւարտել էր իր ուսումը Գանձակի արական գիմնազիայում սոյն տարվայ մայիսին ու մտադրէր էր, իր ոյժերը գիւղում կազդուրելուց յետոյ, գնալ համալսարան: Նա գիմնազիայի ամենաառաջնորդ մշակութայիններից միւսն էր. իր օրինակելի աշխատանքներով, երկար, երկար, համապատասխան ու անբիծ վարքով նա յայտնի էր ուսուցչական ու աշակերտական բոլոր շրջաններում. իր անչափ բարի, ընկերասէր, մարդասէր բնավորութեան շնորհով վայելում էր բոլորի սէրն ու յարգանքը: Բայց ամենից շատ գնահատելի էր

հանգուցեալ Ալեքսանդրի մէջ այն, որ նա իր ամբողջ էութեամբ ազդուված էր դադարաւորական ոգով. ինչ որ խորհրդաւոր, սուրբ, անբերային կրակ էր փայլում միշտ նրա աչքերում. վիհ մարերով, վսեմ ու նուրբական զգացմունքներով էին միշտ արեւոյթվում նրա սիրտն ու հոգին... Մահվան ազգնապի մէջ նրա շրթունքները մրմնջում էին անդադար... «Արդարութիւն, սէր, ճշմարտութիւն, չը կար, չը կար դուք աշխարհում... Բայց էք, եկէք, եկէք շուտով... կեցցէք, կեցցէք, կեցցէք դուք յաւերժ...»: Միւսն էլ իր վերջին շունչը նա այդպիսի բառեր էր արձնում. նրանք նրա «մուրաւիդ» էին կազմում. նա զրկվեց իր «մուրաւիդից», իր իդէալից, նրա քաղցրութիւնը բնաւ չը վայելած... Յանձին Ալեքսանդր Մէլիք-Շահնազարեանցի ծաղիկ հասակում, կեանքի գործնական գերեզման իշաւ մի անձ, որ հաստատ ապացոյցներ էր տալիս ապագայում աչքի ընկնող ինտելիգենտ ոյժ լինել այդպիսի ոյժերով աղքատ մեր հասարակութեան, մեր ժողովրդի համար. անչափ ցաւալի է այն, որ այդ նորարարող ոյժը, նոր բացվող ծաղիկը չը քաջաւ, անհետացաւ յաւիտեան մի քաղաքի, արեւաբեր ու վայրագ հայ մարդի գնդակի շնորհով: Հայ ժողովուրդը ինքը իր յանցաւոր անդամներին պէտք է պատժէ անխնայ:

Ստ. Տէր-Աւետիքեան

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻ

Նախանգ մենք, հայերս անպայման փորձաւորութիւն ենք կազմում, ուրեմն աւելի վստաւաւոր պիտի լինի մեր դրութիւնն ըստ երկույթին, մենք աւելի երկիւղելի մէջ պիտի լինենք, սակայն սովորական երկիւղն անցել է. համոզված են ամենքը, որ մահից չի կարելի փախչել, բայց նրա դէմ միջոցներ կառքի է ձեռք առնել: Թէպէտ այս այսպէս է, սակայն թուրքերն այստեղ խիստ ապահով պիտի լինեն, որ մենք, հայերս երբէք ոչ միայն ունենք եղբայրասպան դառնալ և ոչ էլ մեր կողմից այդպիսի մի խառն գործ կարող է ընթացք ստանալ. մենք աշխատում ենք այդպիսի սաղմերը ողջացնել: Պէտք է խոստովանել նաև, որ թուրքերի մեծամասնութիւն կազմելն էլ նրանց այնքան չէ գոռացնում, մենք բաց տեսնում ենք, որ մեր թուրք հարկանները մեծամասնութիւն կազմելը գորական չէ, որ վստահ կերպով լսելով չար ոգիներին, գլուխ բարձրացնեն քաղաքի գաղափարի համար: Թեքստ չարերը հող գտնէին որոնքների արմատներն ապահովելու, սակայն կան պատճառներ, որ զգուշութիւն են թելադրում այդպիսի խառնաւորութիւնը կամ հանգամանքներից առաջինն է, որ մեր թուրքերը դաշտային մասերում են գաւառի. երկրորդ, թուրքերի սար, եայլապէս զնալու բոլոր ճանապարհներն անցնում են մեր կրկնների միջով և մեր գիւղերով, ուր այս րօպէտն նրանց շատ իրեղէնները պահ են արված իրանց հայ բարեկամներին. նրանք էլ պահպանում են անփոփոխ ապահով. երրորդ գետին, որ մի լեռնական հայը 100 դաշտային պատասխան է տալու, չորրորդ, որ մեր փորձաւորութիւնը ընած չէ միայն վտանգի առաջ, որ սա էլ պատարաստ է թէկուզ գաւառանով ու բնաբարով. հինգերորդ, որ կան գիւղից, տանից, տեղից ու աշխարհի դուարձութիւնից իրանց կամքով իրանց զրկած հայ վարժ քաջեր, որոնք ապրում են միայն օգնութեան հանելու և իրանց եղբայրներին պաշտպանելու համար: Ահա այս հանգամանքներն են, որ «չէյթանին» միշտ պատասխանել են տալիս և տալու են թէ՛ գնաւ, կորէր, անխնա. մենք իրար դէմ զուր և անմիտ տեղից սուր ու գնդակ չենք ուղղել, մեր Բոսնիայի գուրդուր ու կարող են լինել վերջի վերջոյ կորէր, մենք բարեկամ ենք և թշնամութիւն չունենք, կորէր, թէ չէ մեր գնդակին քնդ ենք նպատակ դնելու միայն:

Եւ ասա այս է պատճառը, որ այդ չար ոգին ամենին դեռ չէ կարողանում խանգարել մեր դարձնող հարեւորութիւնը, թէպէտ շատ մասնաւոր ընկերներ է որոնում խառն շատ մասնաւոր ընկերներ է որոնում խառն

անկեանքներում—մասնում, բայց կծել դեռ չէ վստահանում:

Թուրքերի սանձն անպայման գտնվում է աղալարների և բեգերի ձեռքին, իսկ հայերին մի քանի հասկացող և լուսաւոր անձերի ձեռքին, թէպէտ հոգեւորականութիւնն էլ իր դերն ունի խաղաղութեան ապագայի համար:

Այսպիսով Նախանգ գաւառը, շնորհիւ վերոյիշեալ հանգամանքների, նաև շնորհիւ արթնուն ուստիկանութեան, մասնաւոր գաւառապետի, այս տարի աւելի խաղաղ է և մարդապաշտութիւնը հազուադէպ, քան թէ երբ և իցէ: Մի հասարակ օրինակ. առաջ թուրքերը սար գնալիս փչացնում էին մեր արտերն ու արտերն, իսկ այս տարի նրան անցան գոռուութեամբ և առանց ֆլաւելու և կուր կամ դժգոհութեան տեղիք տալու, հայերն էլ զիջող եղան նրանց: Աւաղակութիւն նախկին տարիների նման այս տարի Նախախումբ դեռ չը կայ, ուրիշ անգամ ծառ տեղափոխելու պէս աւաղակներն իսկոյն գլուխ էին բարձրացնում, գոռութիւններն աւելի յաճախ էին պատահում, իսկ այս տարի առաջ է գաւառը մեծ հարստահարութիւնից ևս. կաշառակները, վաշխառուները, դաւիդաւորները բոլորը սանձվել են:

Ահա քանի օր է միայն, որ ձիերի տարօրինակ գոգութիւն է սկսվել. Նախախումբից, Վերին Աղալարից և՛ մի քանի այլ տեղերից մօտ 25 ձի են գողացել, իսկ ուրիշ անասուններ չէ. այս երկույթը հետաքրքրութեան արժանի եմ համարում. արդեօք ուր են տարվում այդ ձիերը: Ձիու գողերին մի քանի տեղերից էլ գիշերապահները փակցրել են. ասում են, որ թուրքեր են դրանք, իսկ այսօր լուր առանք, որ Անուրդի լուրջ վերաբերութեամբ մի քանի գողերից ձիերի փոխարէնը ձի են առել և տուել կորուստի տէրերին: Ուղեւորները ձիու գողերին հետևաչ տալով անցնել գտել էին մի մուկ անտառում և կրակել սպանել էին մէկին. այդ քաջ հետախույզ տուրքներին Անուրդը չորս հրացան տուեց, որ թէ իրանց պաշտպաններ վրիժառութիւնից և թէ որտեղ տեսնեն աշխատեն այդպէս խրատել: Սպանվածներն թուրքերը վերցրել թաղել են, իսկ նրանց պատճառաբանութիւնը թէ անտառով անցնելիս հայերը դատիւ են կրակել, չապացուցվեց. ընդհանրապէս հաստատվեց, որ իբրեւ գող են սպանվել:

Անուրդու անձրևներն այստեղ անընդհատ են, արտերն ու արտերն առատ են և պատուհասից դեռ ազատ. աղբաւորները սոված են և սպասում են արեւի, որ հասցնի, հնձեն ու ուտեն: Հայ հնձորներից շատերը ապահով եղել են դաշտերը, թուրքերի մէջ հոռւ, փեշխոր են անում խաղաղ, ինչպէս միշտ, որ միւսն է լեռնային մասերի հասնելն ընտանիքներին պաշար հասցնել:

Մի քանի գիւղեր դեռ պահապաններ չունեն. լաւ կը լինէր, որ երիտասարդութիւնը այս թոյլ կողմի վրա լուրջ ուշադրութիւն դարձնէր. աչքի տեսածն ու ձեռքի շօշափածն եմ գրում իմ հայրենի գաւառում:

Յ. Բախ. Շուղուրեան

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՐԱԿԱՌՈՒԹԵԱՆ

I

Թիֆլիս, յուլիսի 2-ին
Բաղու-Ներսէսեան աւերածութիւններից չը յազմաւորվ բանասիրականները փորձ փորձեցին Պարսկաստանն էլ խառնել. բայց շնորհիւ Բաքուի բարեխառն կառավարութեան և Թուրքի գաղափար մեծ և փոքր Մուշտայրիներին, աշխարհիւն չը գտան:

«Մշակ»-ի № 120 բանասիրականից ընթերցողները գիտեն այդ, բայց որպէս զի գիտեն նաև և այն թէ անպատասխան ընդհանուր կուսակալ խաղաղասէր Նիկոլ-Մալիսեան ինչքան է հող տանում նա և բոլոր միւս հայաբնակ տեղերի մասին, կարելու է արձանագրել նորին վստաւորութեան հետեւալ հեռագրական կարգադրութիւնը Ուրմիոյ դատաւոր Իմամ Դուլի Միքա Շահադէին:

Ահա այդ հեռագրի հարազատ թարգմանութիւնը որ ստացված է Ուրմիոյց:

«Ուրմիոյ կարծում եմ թէ փոստով լուրը Ուրմի ուրիշ տեսակ կը գրվի և ձեռք մաքր շփոթութեան պատճառ կը դառնայ, ուստի առանց վարագուրելու և ծածկելու հեռագրում եմ՝ որպէս զի տեղեկութիւն ունենալ: «Երեկ երեկոյան», — Երբ հետեւեց Երեւանի հեռագրի, մի չնչին դէպք է պատահել և գոհնիկ ժողովուրդը անկարգութիւններ անելու մտադրութիւն է ունեցել, փառք Աստուծոյ, մեր բարեբարի (Վեհ. Շահի և գահաժառանգի) շնորհիւ, անմիջապէս առաջն տնվեցաւ և Թուրքիայ այժմ խաղաղ է, բոլորովին միամիտ եղէք:

«Երկու ժողովուրդները մէջ եղած յարաբերութիւնները, մտքի անդորութիւնը, կեանքի խաղաղութիւնը որքան որ պէտք է, ամ-

բացվեց և ձեր բոլոր հայ ժողովուրդին և Բար-
գուղարին (քրիստոնեաների դատաւոր) յայտ-
նեցեք թէ հայ և թէ պարսիկ ժողովուրդի ան-
զորրութիւնը և խաղաղութիւնը պահպանելու
համար, միասնապէս հրահանգներ տան: Անշուշտ
երկու ազգերի միջև սէրը և համերաշխութիւ-
նը չը պիտի խախտուի:»

Այս հեռագիրը Շահադէի և Բարգուղարի
մարդիկ ամբողջ երկու օր պատեցնում են
թուրք հոգևորականներին, մեծամեծներին և
հայերի մօտ Որմիւրում:

Շահադան առանձնապէս կանչելով գիւղա-
տէր խաններին, հոգևորականներին և հայկեն-
քին, ամենախիստ հրահանգներ է տուել որ
կարգի խանդարման դէպքում, պատասխանա-
տու կը ճանաչեն ձեռք և ուղ համարձակվի
կարգ խանդարման նախաձեռնող լինել, իս-
կայն թնդանթի բերան կը կապիլ տամ:

Բաղարում և փողոցներում նշանակված են
հսկողներ, գիւղերները ամբողջ քաղաքում ձիա-
ւորներ են պատուում. կեանքը, իր սովորական
ընթացքում է, շնորհիւ ամենախիստ ձեռք
առնուած միջոցներին:

Իմ տեղեկատուները գրում է. «Այստեղ մի
խումբ նորադաւաններ ունեւ անհիթթի լու-
րեր են տարածում, թէ հայերը ասորիներին
և պարսիկներին կոտորելու են»:

Որմիւրում գիւղերով միասին հազար տուն
հայ կայ, իսկ ասորիներին, պարսիկներին, բըր-
գուղի թիւը հայերից հարեւրապատիկ աւելի
է: Թող ընթերցողը համեմատ է. ամօթ բան-
տարեկաններին:

Ա. Տէր-Յոսայեանց

II

Մեծ հաճոյքով կարդացի ա. Լ. յօդուածը
Սուլադեան որբանոցի մասին:

Ճիշտ է ասում ա. Լ. որ կան ամօթալի
երեւոյթներ, որոնց ծածկելը մի տեսակ թուա-
տանքաւորութիւն է բնուում: Հէնց այդպէս դա-
տելով են էլ լուում էի մինչև հիմա, բայց բա-
նի որ այդ հարցը այժմ բնութագրէ և հրապարակի
վրա են էլ ուղղում են բոլորքը: Երազարակով և
սով գիտէ գուցէ միացեալ ոյժերով մենք կարո-
ղանանք փոխել ապա վարչութեան այդ վճիռը
յօդուում որբերի, մինչև դեռ ժամանակ կայ:

Նա աւելի մօտ են որբանոցին քան վարչու-
թեան միւս անդամները, եւ գիտեմ, որքան
թոյլ և վատառողջ են մեր սանիկները, գի-
տեմ նաև որքան անհամարժեքութիւն է մեր
քանկարանը այդպիսի մի հիմնարկութեան հա-
մար և խոր համոզված լինելով, որ յանցանք
է մեր կողմից ամբողջ երեւոյթներին թողնել
քաղաքում, երբ հնարաւորութիւն ունենք նրանց
զուրս տանելու, եւ չեն կարող ինձ աղատ
զգալ այն մեծ պատասխանատուութիւնից մեր
փոքրիկներին առաջ, որոնց յանձն ենք առել
խնամելու: Եւ սպառնքի բոլոր գիտեցեմք մի-
ջոցներ, որպէս զի համագործ վարչութեանը,
բայց մնացի մենք մեծ ինձ պատասխանեց
«Վարչութեան նիստում եւ յայտնեցի, որ մեր
սանիկները այնքան սակաւաւրեւ են, որ մե-
ծամասնութեան ջրից շարունակ արելն է հո-
տում և անդամները մէկը ինձ պատասխանեց
«Իմ բժիշկ էլ շատ արելն է գնացել մանկու-
թեան ժամանակ, բայց տեսնում էք, որ
կենդանի են»: Եւ մասնաւոր զարեւրեցի
յայտարարութեան վրա, որը անհրաժեշտ է
համարում երեւոյթներին գիւղ տանելը—ինձ
պատասխանեցին «Երբ բժիշկը խորհուրդ չի
տալ գիւղ տանել, միթէ մենք չը գի-
տենք, որ մարդը օդը առողջարար է բայց...
բայց մենք չը պիտի սովորեցնենք մեր
փոքրիկներին, որպէս զի ապագայում նրանք
պահանջներ չանեն»: Այդ մարդիկ չեն մտա-
նում, որ մանկութեան ժամանակ ամբարձրած
մարմինը ամեն տեսակ կեանքին կարող է
գիւղանալ, իսկ ընդհանրապէս, մեր սիւստեմով
մեծացրած երեւոյթները կը մնան միշտ վատ-
առողջ և կարող են չը դիմանալ կեանքի
կռիւն:

Վերջապէս եւ ասում եմ, որ երեւոյթները
սակաված են փակ կեանք վարել, որովհետեւ
բակ չունեն վազվզելու համար, ինձ ասում են՝
«Թողէք դուք զանա փողոց, չէ որ նրանք էլ
փողոցում հաւաքած երեւոյթներ են»:

Եւ օրը սրտի պիտի արձանագրեմ, որ վար-
չութեան մեծամասնութիւնը այն կարծիքի է,
որ բաւական է միմիայն երեւոյթներին գոյու-
թիւնը պահպանել և ամեն մի բարեկաւու-
թիւնը շարունակել և համարում, միշտ առա-
կելով, թէ ինչու դուք մտածում էք միմիայն
այդ 27-ի մասին և մոռանում էք այն անթիւ
թղուած երեւոյթներին, որոնք որբանոցից
զուրս են մնացել: Տարբորեալ բան, եթէ մենք
հանրաւորութիւն ունենայինք բոլորին յազա-
տելու թղուածութիւնից, ինչ սանկ կուզէ, որ
կը կատարենք մեր սրբազան պարտքը, բայց
քանի որ այդ մեր ոյժերից վեր է, մենք պար-
տաւոր ենք գտնէ այդ սակաւաւրեւ սանիկնե-
րին օգտակար և պիտանի մարդիկ դարձնել:
Եթէ մտածենք միմիայն երեւոյթներին գոյու-
թիւնը պահպանելու մասին, աւելի լաւ չէր
լինի փակել որբանոցը և բնակարանը ու վար-
չութեան վրա ծախսելիք գումարը էլ բաժա-
նել միւս չքաւոր երեւոյթներին: Բայց եւ չեն
կարող հաշուել այդպիսի կարծիքներին հետ,
եւ յօդուում են միմիայն վարչութեան հետ: Ինչ
կարող է անել մէկը 7-ի, 8-ի դէմ և եւ խնդ-
րում են հասարակութիւնից, մի անգամ ընդ-
միշտ մեծել, թէ ինչ սկզբունքով պիտի կրթի
մեր սանիկներին, որովհետեւ ամեն տարի
փոխվում է վարչութեան կազմը և ցանկալի
չէ և նոյն իսկ քննադատ, ամեն տարի փո-

խել կրթական ձեռ վարչութեան անդամներին
հայեացքների համաձայն:

Վարչութեան անդամ
Իշխ. Մարիամ Թումանեան

III

Արմաւիր, յունիսի 28-ին
«Մշակ» այս տարվայ № 117-ում Գարե-
գին եպիսկոպոսի հաշուետուութեան մէջ (նա-
մակ խմբագրութեան յունիսի 10-ից) ասված
է, ի միջի այլոց, թէ եպիսկոպոսը շնորհա-
կալութեամբ ստացել է Արմաւիրի Աղովեան
բանկից 1500 ռ. յօդուում Հին-Նախիջևանի ար-
կածեալներին:

Ստացվում է այն տպաւորութիւնը, թէ,
իբր, նուիրատուն մի խոշոր (համեմատաբար)
գումարի Արմաւիրի Աղովեան բանկին է:

Կարևոր եմ համարում թելադրութիւննե-
րի առաջն առնելու համար՝ բացատրել, որ ե-
պիսկոպոսը ստացել է իմ միջոցով 1500 ռ.
յօդուում հայ արկածեալներին Հին-Նախիջևա-
նում թիֆլիսի Աղովեան բանկի ճիւղից, որ
այդ գումարի նուիրատուներն են Արմաւիրի
հայ հասարակութեան անդամները և ոչ Ար-
մաւիրի Աղովեան բանկը, որ այդ գումարը
մի մասն է կազմում Արմաւիրի նուիրատու-
թեան և որ միւս մասը այս օրերում կը փո-
խարդեմ ձեր պատուական լրագրի խմբագրու-
թեան ի տնօրէնութիւն մանրամասն հաշուով
և նուիրատու յարգելի անձանց ցուցակով:

Զ. Բաւուդեան

Ներքին ԼՈՒՐԵՐ

Ամսի 5-ին Ղարաբաղի առաջնորդ Աշոտ
եպիսկոպոսը Վեհափառ Հայրապետի յանձնա-
րարութեամբ թարգման Յուսիկ վարդապետի
հետ ներկայացաւ նորին պայծառափայլու-
թեան Փոխարքային: Սրբազանը խնդրեց Փո-
խարքայի միջնորդութիւնը Թագաւոր Կայսրի
առաջ Շուշու թեմական դպրոցի վերաբացման
համար, որ բարձրագոյն կամքով երկու տարի
առաջ փակվել էր: Փոխարքան խոստացաւ ա-
ռաջնորդի խնդրին ընթացք տալ:—Նոյն օրը
Աշոտ եպիսկոպոսը այցելեց նաև նորին գերա-
զանցութեան Սուլթան Կրիմ-Գրիբէյին նոյն
խնդրի առիթով:

Յունիսի 5-ին, ինչպէս երէկ հաղորդե-
ցինք, Մեսրոպ վարդապետ ներկայացաւ Կով-
կասի Փոխարքայ կոմս Վորոնցով-Դաշկովին:
Ունկնդրութիւնը տևեց 20 րոպէ: Նա մանրամասն
գեղեցիկաւ արեց Նախիջևանի գաւառի աղէտի
մասին, սկսած մայիսի 12-ից մինչև իր մեկնում
օրը և խնդրեց թոյլտուութիւն Փոխարքայից իրե-
ղէն և շրջիղէն հաւաքել յօդուում աղէտաւոր-
ներին, ի նկատի ունենալով, որ աւերված,
թաւանկած հայ ժողովուրդը զուրկ է ամեն
տեսակ հազուատեղիներից, իրերից: Փոխարքան
հաճութեամբ ատենց այդ թոյլտուութիւնը:
Այնուհետև Մեսրոպ վարդապետ ներկայացաւ
կոմսին Վորոնցով-Դաշկովին, որ ցանկու-
թիւն յայտնեց իր սեփական միջոցով ուղար-
կել աղէտաւորներին հագուստեղէն և ընտա-
նեկան անհրաժեշտ իրեր: Մեսրոպ վարդա-
պետ Տէր-Մովսէսեան յունիսի 4-ին ներ-
կայացել էր նաև Փոխարքայի ոտակա-
նական մասի օգնական գեներալ Շիրիշիկի-
նին, որին և գեղեցից բանաւոր կերպով Նա-
խիջևանի աղէտին վերաբերեալ գործերի մա-
սին:

Յունիսի 16-ին Փոխարքայի պալատում,
նրա անձնական նախագահութեամբ կայա-
նալու է փոխարքայի խորհրդի նիստը Կով-
կասում գեմատմօ մասնիկու հարցի առիթով:
Այդ բարենորոգութեան մանրամասնութիւն-
ները պէտք է մշակվին գաւառական և նա-
հանգական ժողովներում, որոնք պէտք է բաղ-
կացած լինեն մասն ու խոշոր հողատէրերի
ներկայացուցիչներէ (որոնք չեն պատկանում
գիւղական դասին), քաղաքների և գիւղերի
ներկայացուցիչներէ, գանձարանի և ուղեի
հողերի ներկայացուցիչներ մասնակցու-
թեամբ: Մտադրութիւն կայ բոլոր յայտարար-
ները վերադառնալու սեպտեմբերի կեսին:

Մեսրոպ վարդապետ Տէր Մովսէսեանին Ծ-
րանից հեռագրում են, որ այնտեղ արդէն
հաւաքել է Նախիջևանի աղէտի զոհերի օգ-
տին 5 վազօն տնական իրեր ու անհրաժեշտ
գործիքներ, կահ-կարասիներ, բայց նոր եր-
կաթուղու վարչութիւնը հրաժարվում է ձրի
տեղափոխել:

Ինչպէս հաղորդում է «Наша Жизнь» լրա-
գիրը, Պետերբուրգ է գալու ներքին գործերի
նախկին մինիստր իշխան Սիլեւստով-Միրս-
կին: Այդ գալուստը կապում են վարչական
բարձր շրջաններում կատարվող փոփոխու-
թիւնների հետ:

Վրացի ուսանողները մօտ ժամանակներս
ընկերական դատի ենթարկեցին վրացի ու-
սանող Ն. Սուլխանովին: Յունիսի 4-ին, ինչ-
պէս լուում ենք, Գորիում այդ ուսանողի վրա,
փակ կառնով գնալիս, ատրճանակ է արձակ-
ված՝ սպանելու նպատակով, բայց գնդակը
վերադառնալ է:

Ինչպէս արդէն հաղորդել էինք, իշխան Ա-
միրաթին, իր արամադրութեան տակ ունենա-
լով մի էակագործ դրագուն, ուղարկված է
Կովկասի բարձր իշխանութեան կողմից Գորու
և Դուշէթի գաւառները գիւղացիական ան-
կարգութիւնները զսպելու համար, իսկ գնե-
թալ աղբւտանալ իշխան Զ. Գ. Չաւաւաձէն,
հետն ունենալով նոյնպէս մի էակագործ
դրագուն, ուղարկվում է նոյն նպատակով
Կախէթին: Նրանք երկուսն էլ ստանում են
արտակարգ իրաւունքներ, ինչպէս օրինակ
—գինեւոր փակելու, էկզէկուցիաներ նշա-
նակելու, այդ գաւառներում եղած զօրքերը
այս ու այն կողմը, ուղարկելու, մարդկանց
բանտարկութեան ենթարկելու վարչական կար-
գով 3 ամսից ոչ աւելի ժամանակով և այլն:
Իացի այդ անձերից, Գորու և Դուշէթի գաւա-
ռներն է ուղարկվում և փոխարքայի խորհրդի
մէջ ֆինանսների մինիստրի կողմից նշանակ-
ված անդամ Դոնուկովսկին, իբր օգնական և
խորհրդատու իշխան Ամիրաթին:

Լուում ենք, որ Գանձակի նահանգապետ է
նշանակվում Գուրթայի ներկայ փոխ-նահան-
գապետ ա. Կալաշով:

Յունիսի 25-ին թիֆլիսի «Ալիւրի մէյդան»
հրապարակում ուղարկեց պայթիւնից վիրաւոր-
ված պրիստաւ Գլեբովը և նրա օգնական Զիլ-
վայիձէն արդէն առողջանում են: Այդ դէպ-
քին զոհ դարձան հայ վաճառական ա.
Նաւարիկեանը, որը չափազանց ծանր ու վը-
տանգաւոր վէրքեր էր ստացել, նոյնպէս ա-
պաքինման յոյսեր է սկսել տալ:

Ուլուխանլու—Ձուլֆա գծի գլխաւորը գե-
կուցել է Կովկասի Փոխարքային, որ Նորա-
շէն կայարանն են հասել 82 ասորիներ, ո-
րոնց կողպակ է քարուքանդ են արել պարս-
կական ջրկրքերը: Այդ թղուածները մէջ կան
կանայք և երեխաներ: Է: Բոլորն էլ սովամա-
հի դուռը հասած, սովից նուազած ու հիւանդ
են: Երեւանի մէջ տարածված է ծաղիկ
հիւանդութիւնը և արդէն մի զոհ տարել է:
Վարչութիւնը բոլորի համար բժշկական օգ-
նութիւն է հասցրել, գետեղել է նրանց հի-
ւանդանոցներում և կերակուր է բաժանում:
Հիւանդներին դնելով հիւանդանոց, առողջնե-
րի համար հող է տարվում աշխատանք գոր-
նելու:

Մցիէթ կայարանի գաւառական պրիստաւը
ձերբակալել է մի հայի, որը ռազմավարական
ճանապարհով Թիֆլիս էր բերում մի քանի
դէնքեր և 10,000 փամփուշտ:

Ստացանք հետեւեալ նոր գրքերը. 1) «Բա-
րիզու հայ որբերու խնդիրը», ազգ. Պարի-
զում: 2) Վահան Տիրացեան. «Մտքեր և
Մտքեր», ազգ. Թիֆլիսում, 32 երես, գինը
10 կօպէկ:

Երևանում յունիսի 29-ին, գիւղերվայ ժամը
11-ին մի խումբ փողոցում անյայտ չարագործ-
ներ սպանել են գիմնադէպի քարտուղար
Ե. Գրիվանին. վէրքեր հասցված են խնջարով
երեսին և գլխին: Այդ սպանութիւնը հանե-
լուկ է մնում, որովհետեւ հանցագործը ոչ մի
հասարակական գործի մէջ չէր խառնվում և
թշամներ չունէր այդ տեսակետից:

Երևանից մեկ ուղարկել են հետեւեալ հեր-
բումը. «Թիֆլիսի լրագրիչներում կարգեր
թէ էլ միմիայն գաւառում Աշոտեան գիւղի
մօտ գտնվող (?) Իւււ գիւղում նշանակված է
էկզէկուցիա գաւառապետի խնդրանք և մտա-
դրութիւն կայ էկզէկուցիա նշանակել նաև
Բէկլիզաւու և Արտաշար գիւղերում: Այդ տե-
ղեկութիւն անհիմն է: Նախ Իւււ գիւղը
գտնվում է Երևանի գաւառում, Ղաւարուրի
մօտ. ուրեմն էլ միմիայն գաւառապետը չէր
կարող խնդրել, որ իր գաւառից դուրս էկզէ-
կուցիա նշանակէին: Երկրորդ՝ այդ էկզէկու-
ցիայի մասին բոլորովին տեղեկութիւն չէ ու-
նեցել նաև Երևանի գաւառապետը: Երբ պրիստ-
արմաւիր է նրան 50 կօպէկ ուղարկել Իւււ,
գաւառապետն շտապել է Ղաւարուր և խնդրել
պրիստին, որ վերջացնէ այդ էկզէկուցիան,

բայց պարզվեց, որ էկզէկուցիան նշանակված
է եղել 7 օրով միայն»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՍՈՎԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Արտասահմանի մի հայերէն թերթի մէջ
կարգում ենք.

«Մասնաւոր լուրերը տարակոյս իսկ չեն
թողնել որ բնաջնջումի սիւսիսը յամբ, բայց
անազոյրոյն հետեղականութեամբ իր մանգա-
ղը կը պտղացնէ:

«Հայաստանի երկու հայաբնակ գաւառները՝
Տարօն ու Վասպուրական այլ շարքի մը առաջ
կը գտնվին այսօր, սովամահ ըլլալու աղէտին
առջև: Հայ չկայ, պարտքի տեղ վար կը դը-
ւին իւր ծախվին ամէն բան—սովորական
բանաձև մը եղած է աս, որ ալ կորսնցուցած
է իր իմաստը, ալ չի ներգործեր մեր ջիղե-
րուն վրայ:

Մեր լաւատեղեակ աշխատակիցներէն մէկը
կը գրէ մեզի մայիս 20-ին, «Եր խրկեմ ձեզի
Վանի գիւղացոց կիւսած հացին կտոր մը. եթէ
ո՛հէ քիմիագէտ կարողանայ ստուգել կամ գրա-
նել ատոր մէջ ցորենի հետք, դարմանք պիտի
ըլլայ: Ժողովուրդը սոված է բաւազի իմաս-
տով: Սովին կը մեռնին, և որովհետեւ այդ
դէպքերը կոտորածներու արտայայտիչ իրողու-
թիւններու չեն հաւասարել՝ կանցնին աննշ-
մար: Կեր այդ հացին, ապէ՛ս ատով և ամիս մը
ետք կը խօսով ջեզի հետ: Եւ տակաւին բա-
րեբախտ են այն գիւղացիք, որոնք այդ
հացանման քարակոյտ գտնվածն ալ ձեռք կը
բերին...»

Պատրիարքարանը ձայն չի հաներ, և մեր
առաջնորդներն ալ, որոնք մեծ մասով վերէն
եկող ձայներու ակնշ չը դնեն—ձայն ձուռն
հանած չունին. բայց պատրիարքարանը աւելի
մեծ բարեգործութիւններով զբաղած է, պիտի
ըսեն մեզի խորագէտ մարդիկ, աւելի հիմա-
կան գործերով: Պօլսի ազգային հիւանդանոցի
երրորդ թիւին շինութիւնը օրւան կարևոր
հարցն եղած է Թիւրքիոյ հայոց պատրիարքին
համար: Եւ մեր հարուստներն ալ երևան ե-
կեր են, մէկը 2000 ոսկի ներքեր է մատուցը
վերաշինելու, միւսը հազարներ տալու կը պա-
տաստվի կայ նոր շէնքին համար: Պարծա-
նով մը կը խօսուի որ ազգին բոն չպիտի ը-
նեն ու 10,000 ոսկին պիտի ձարեն այդ շէն-
քը գլուխ հանելու համար...

Եթէ գաղտնիքը փնտռէք այդ բարեգործու-
թեան մը մէջ, որ հետեւեալն է. «Այս շինու-
թեանց կարգին մէջ պատշաճ դամբարան մը
ալ պիտի շինվի Կիւլպէնկեան գերեզմանին
նշխցիցը համար: Պէտք է ըսենք թէ, բացի
Ծաղկոտեան էֆ. է, Կիւլպէնկեան Վսեմ. Պատ-
րիկ էֆ. ալ կարևոր մասնակցութիւն մը ունի
նոր հարկին շինութեան ծախքին մէջ նշա-
նակելի գումար մը յատկացուցած ըլլալով այս
նպատակին»:

Ահռելի հեգնութիւն մը. անդին՝ Տարօնի
ու Վասպուրականի մէջ հայաբնակ սուլթա-
նի հրամանով ու զործադրած սխտէմով անօ-
թութեան կը կոտորվին հարեւրաւորներ, իսկ
առաջին այդ սովամահներու դրամով քանի մը
անկարներու և ապուշներու հաց կը մատա-
կարարուի...

Անդին՝ հայութեան խարխալը, հայ հայրէ-
նիքը պահող ժողովուրդը կոշնջանայ մաղ մաղ
կրակով մը, ամբողջ երկրը կենդանի գերե-
զման մը դարձած է—ապրին՝ Պօլսի՝ հայ
մեծամտները ապահովել կը ջանան որ հան-
գիստ ապրելին հետք, իրենց գիւղեզմանն ալ
չկորսուի. ինչ աւելի բնորոշ խոստովանութիւն
իրենց շեռներու ոչնչութեան մասին»:

ՄՇԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ԴՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՑ

5 յուլիսի

ՄՈՍԿՎԱ, 5 յունիսի: Այսօր ընդհանուր-
նահանգապետը փակեց բօրային ներկայա-
ցուցիչներին ժողովը, յայտնելով, որ նա դուրս
է եկել իր պաշտօնի սահմաններից: 36 հաս-
տատութիւններից եկած 50 անդամներից
բաղկացած ժողովում երկպառակութիւն ծա-
գեց: Կենտրոնական արդիւնաբերական շրջա-
նի ներկայացուցիչները առանձնապէս են
համախմբվում իբրև պահպանողական խումբ:
Բօրային կօմիտեի նախագահ Նայդէնովը
շտապով կանչված է Պետերբուրգ:—Կօմս Շու-
վալովին սպանող Կուլիկովսկու գործի ջնջու-
թիւնը վերաբացած է: Նա կենթարկվի դիւնու-
րական դատարանին:—Մարտը շաբաթի գինը
պուլսին 20 կօպէկ աւելացրել են:

Электротипографического Т-ва „Гермесъ“. Мад. ул. № 11